

Найуспішніших людей світу — визнаних науковців, талановитих письменників і журналістів, уславлених мандрівників — зробило такими, насамперед, вміння ставити запитання і знаходити відповіді-відкриття. І це вміння — не набуте, а лише збережене. Адже справжній час для запитань — дитинство! Упевненому у своїх знаннях дорослому і на думку не спадають питання, які цікавлять малечу. Не одного з них заганяли в глухий кут простенькі «Чому вода мокра?» або «З чого зроблена веселка?». Відповіді на сто важливих і кумедних дитячих запитань у книжці британської письменниці Джемми Елвін Гарріс дають найавторитетніші у «дорослому» світі експерти. Які стали такими, тому що залишилися трохи дітьми — бо здатні дивуватися світу...

Чи існують недосліджені тварини? За собою в експедицію покликає Девід Аттенборо, один з найвідоміших телевізійників і натуралістів, з 1977 року — незмінний ведучий програм про природу на каналі BBC, єдиний у світі власник 32 почесних наукових ступенів британських університетів, який об'їхав усю планету, а у віці 85 років здійснив свою мрію, відвідавши Північний полюс.

Звідки письменники беруть ідеї? Джерелом натхнення поділиться дитячий письменник Філіп Пуллман, автор трилогії «Темні матерії», що була екранізована під назвою «Золотий компас» та стала лауреатом премії «Оскар».

Чи можна з'їсти черв'яка? Персональний урок дасть Беар Гріллс — мандрівник, письменник, екстремал, ведучий телепрограми «Вжити за будь-яку ціну», яку дивляться на каналі «Discovery» понад 1,2 мільярда глядачів.

Що таке сила земного тяжіння і чому її немає в космосі? Цікавою і зрозумілою буде відповідь доктора Ніколаса Дж. М. Патріка, астронавта NASA, який здійснив два космічні польоти та тричі виходив у відкритий космос.

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-0858-2

9 786171 208582

СЕРІОЗНІ ПИТАННЯ ВІД МАЛЕНЬКИХ ЛЮДЕЙ, НА ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ ВЕЛИКІ ЛЮДИ

СЕРІОЗНІ ПИТАННЯ ВІД МАЛЕНЬКИХ ЛЮДЕЙ, НА ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ ВЕЛИКІ ЛЮДИ

Чи може
бджола
вжалити
бджолу

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

серйозні питання від маленьких людей, на які відповідають великі люди

**Чи може
бджола
вжалити
бджолу**

УДК 821.111
ББК 84(4Вел)
Ч58

Жодну з частин цього видання не можна
копіювати або відтворювати
в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Harris G. E. Big Questions from Little People answered
by some very Big People / Gemma Elwin Harris. —
London : Faber and Faber, 2012. — 334 p.

Переклад з англійської *Юлії Гриценко, Валерії Бондар*

Літеринг *Закентій Горобйов*

ISBN 978-617-12-0858-2 (укр.)
ISBN 978-0-571-28851-9 (англ.)

© Gemma Elwin Harris, 2012
© Individual contributors, answers, 2012
© Hemiro Ltd, видання українською мо-
вою, 2016
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного До-
звілля», переклад та художнє оформ-
лення, 2016

Погоня за правдою та красою — сфера діяльності,
в якій ми можемо завжди бути дітьми.

Альберт Ейнштейн

Присвячую Еві, Елізі та Сіту

ВІД УКЛАДАЧА

Моєму сину два роки, і вже почалися запитання. Нещодавно, коли ми поспішали з дитячого садка додому, він показав на Місяць і запитав: «Що то таке?» Поки що відповіді «то Місяць» достатньо, проте я знаю, що вже зовсім скоро з усієї сили намагатимуся пояснити йому, з чого складається Місяць, як далеко він від Землі і чи зможе золота рибка там вижити.

Запитання дітей зазвичай спантеличують. Якщо ви колись і знали відповідь на запитання (або частину відповіді), ви, напевно, забули її або пам'ятаєте лише найпростішу версію. Уявіть собі: якби ж ви могли звернутися до відомого експерта, який би замість вас відповів на ці запитання простою, зрозумілою для дітей мовою... Саме такою була ідея написання цієї книжки.

Ми попросили тисячі дітей віком від чотирьох до дванадцяти років надіслати нам запитання, на які вони найбільше хотіли б отримати відповіді. Результати були смішними і захопливими. Були такі невинні та закручені запитання, як «Чому космос такий блискучий?», «Кому належав перший домашній улюбленець?» і «Чи може бджола вжалити бджолу?».

Були і диявольськи важкі: «Як виникла електрика?» чи «Як з'явилися океани?» Деякі з них влучили просто в серце своїм глибоким філософським змістом: «Чому люди воюють?», «Як люди закохуються?» і «Звідки пішло добро?»

Було багато запитань стосовно функцій організму. Запитання «Чому сеча жовта?» трапилося декілька разів. Однозначно, багато дітей одержимі таємницями космосу; також запитання про тварин (курей, коров і мавп) трапилися не раз. Один маленький геній навіть об'єднав усе це (тварин, нутрощі та подорож у космос) у запитанні: «Якщо корова не пукала цілий рік, а потім сильно пукнула один раз, чи взлетить вона від цього в космос?»

Відповіді світових експертів були приголомшливими і зворушливими. Незважаючи на велику зайнятість, вони виділили час, щоб разом написати книжку та допомогти NSPCC¹ — провідній організації з захисту дітей у Великій Британії.

Беар Гріллс взяв на себе відповідальність пояснити поживну користь черв'яка. Джессіка Енніс всього за два місяці до Олімпійських ігор 2012 року надіслала електронного листа з мантрою для олімпійців-початківців. Деррен Браун узявся працювати над запитанням «Чи є на світі потужніша річ, ніж людський мозок?». Тим часом Філіппа Грегорі відклала

¹ NSPCC — «Національне товариство запобігання жорстокому поводженню з дітьми». Далі в тексті перекладач використовує оригінальну аббревіатуру.

свій останній роман, щоб пролити світло на те, чому Гай Фокс був «такий лихий». Не було занадто дивного запитання. Історик Беттані Хьюз навіть не блимнув, коли ми запитали: «Чи правда, що Александру Македонському подобалися жаби?»

У цій книжці немає єдиних правильних відповідей на запитання. Це антологія голосів, особисті відповіді кожного з експертів. Ми сподіваємося, що ви із задоволенням читатимете її всією родиною і почерпнете з неї багато корисного, у тому числі і підсвідоме зображення корови, яка здійснюється у космос за допомогою свого власного метану. (Окрема подяка науковій письменниці Мері Роуч і її другу Рею, вченому, за математичний розрахунок можливості цього польоту.)

Коли син того вечора запитав мене про Місяць, я була зайнята, подумки складаючи список того, що в нашому холодильнику на обід. Лежачи в колясці, син милувався красою нічного неба. Там, угорі, він уперше в житті побачив бліду примарну кулю, яка світилася у темряві. Його запитання «Що то таке?» змусило і мене подивитися на повню. Тому ми зупинилися і роздивлялися Місяць, нам обом він здавався таким дивним і новим...

Джемма Елвін Гарріс

ВЕЛИКА ПОДЯКА

Самих моїх слів недостатньо, щоб віддячити блискучим і надзвичайно зайнятим науковцям, історикам, філософам, психологам, натуралістам, дослідникам, художникам, музикантам, письменникам, археологам, палеонтологам і спортсменам, які знайшли час, щоб відповісти на запитання дітей для цієї книжки. Я також безмежно вдячна нашим улюбленим комікам, які написали короткі відповіді на запитання, які не ввійшли до основної частини книжки. Окремі подяки кожному з вас не вмістяться тут, проте я хотіла б сказати, що NSPCC цінує вашу доброту.

Без завзятої участі десяти шкіл у нас не було і самих запитань від дітей. Тому окремі подяки співробітникам і учням Корсторфінської початкової школи та Мелвіллської середньої школи Мері Ерскін і Стюарта в Единбурзі, початкової школи Кліборі Мортімера у Шропширі, початкової школи Вудленд Грендж у Лестері, Фурцедаунської початкової школи у Тутінзі, Рейсфідського дитячого садочка у Чіппінг Содбері, Мулберської початкової школи у Тоттенхемі, Шоттермілської середньої школи у Гейселмері, Боксгровської початкової школи

у Гілфордї та Грейнджської початкової школи у Ньюхемі. Зокрема дякую Джилліану Ліон, заступнику директора у школі Мері Ерскін та Стюарта, Керолайн Горхем, Еду Фланагану та Кірку Хейлесу із школи Вудленд Грейндж за їхні збірки «Великих запитань».

Дякую друзям, чії допитливі діти, племінники і племінниці надіслали перші запитання: сім'ї Скотт, сім'ї Рейс, сім'ї Флемінг, великій сім'ї Люсінди Грейг, Мелоні Райан, Венді і Алфі Картерам, Кету Діну і його сімейству, Ніколь Мартіну, Бену Криві і Рубі, Естеру та Анні Девіс.

Дякую за ідеї, поради та впровадження: Яні Піл із Outset UK, Джо Гальяно, Саймону Проссер, Джеймі Бінг, Маркусу Чаун, Дункану Сорр, Крісу Райлі, Річарду Холлоуей, Джастіну Поллард, Роджеру Хайфілд, Крісу Стрінгер і Джайлсу Морган із розділу фінансування HSBC. Я також не забула про своїх любих друзів: Гаса Браун, Саллі Ховард, Емі Фланаган, Нгаю Тайру, Кріс Хейл та Ральфу Катор, Бекс та Адаму Балон, і, звісно, своїх сестер Софі та Люсінду, без захоочення, зв'язків та надзвичайного розуму яких я б узагалі не знала, що робити.

Я вдячна тим терплячим агентам, які вийшли за межі можливого: Джо Сарсбі, Неллі Ендрю, Сью Райдер і Софі Кінгстон-Сміт, Стівені з Асоціації Майкл Вайн, Кетрін Кларк, Ханні Чемберс і Вів'єт Клор.

Сердечна подяка моїм особистим агентам, Гордону Вайс та Куртісу Браун, а також моєму редактору Ханні Гріффітс

за те, що вона одразу прийняла проект і відтоді присвячувала йому найретельніші роздуми та креативність. Команді Faber&Faber: Люсі Евін, Донні Пейн, Сарі Крісті; нашому ілюстраторі Енді Сміту. Також Крістіні Даль із ICM та Хілларі Редмон із Ессо, HarperCollins за їхню довіру та фінансування із-за океану. Всі, хто працював над цією книжкою, раді прийняти його в США.

Неможливо не згадати про яскраві команди із NSPCC. Я поважаю вас, захоплююся вами і сподіваюся, що прибутки від цієї книжки хоч якось мірою допоможуть вам у вашій надзвичайно важливій роботі. Чарлі Міхан, Віола Карні, Суппоріс, Хелен Карпентер, Люсі Січ, Сара Дейд, Ден Бретт-Шнайдер та Fundraising Communications Team — дякую за фантастичну співпрацю.

І, нарешті, любов та подяка моєму чудовому чоловікові, Ніку. Це було б окремою книжкою, якби я пояснювала чому.

ЧИ ІСНУЮТЬ НЕДОСЛІДЖЕНІ ТВАРИНИ?

Сер Девід Аттенборо, натураліст

Так. Сотні. Можливо, тисячі. Нікому не відома точна цифра, тому що не всіх тварин іще дослідили.

Якби ви провели день у тропічному лісі, розмахуючи сачком у підліску чи високо у листі дерев, ви, звісно, зібрали б сотні комах. Більшість із них були б жуками. Чи були б серед них такі, про які наука ще не знає? Потрібно запитати в ученого, який вивчає жуків. Більшість із них він розпізнає одразу. Але над деякими йому доведеться подумати. Чи будуть вони новим видом? Він може провести багато часу у музеї, досліджуючи та порівнюючи їх з іншими жуками, які є в музеї чи зображені в книгах про жуків, щоб переконатися, що знайшов новий вид. Але один, можливо, буде. Насправді я припускаю, що набагато важче знайти вченого, який зможе виконати цю важку роботу, ніж невідомого жука. Серед великих тварин, звісно, набагато менше невідомих. Щоб мати більші шанси знайти таку тварину, треба вирушити у найменш досліджену частину нашої планети — глибоко під воду. Туди

можна спуститися лише у спеціальних глибоководних субмаринах. Вони повинні бути дуже міцними, щоб витримати величезний тиск води. І, звісно ж, там суцільна п'ітьма, тому знадобляться потужні ліхтарі — для досліджень. Ви можете мигцем побачити якусь тварину в променях ліхтарів, але якщо ви не змогли спіймати її й детально дослідити, ви не можете бути певні, що то новий вид. Вилов тварин глибоко під водою — дуже важка робота, для цього необхідне спеціальне обладнання. Але я певен, що там є монстри, яких іще ніхто не бачив.

ЧИ МОЖНА З'ЇСТИ ЧЕРВ'ЯКА?

Бєар Грїллс, дослідник та експерт із виживання

Річ ось у чому... Якщо від цього залежить ваше життя, то черв'яка можна з'їсти. Але, повірте мені, ви не захочете їсти черв'яків щодня. Якщо ж ви все-таки наважитесь їсти його, то будьте обережні, тому що у животах черв'яків може бути багато шкідливих речовин (адже вони цілий день повзають під землею). Тому краще їх приготувати. Я вважаю, що коли ви їх зварите з сосною хвою, вони смакуватимуть краще. Я ніколи не забуду першого з'їденого мною черв'яка. Я стояв, недовіриливо спостерігаючи, як солдат, який супроводжував мене, всмоктував довгого соковитого черв'яка та жував його сирим. Мені майже стало зле. Коли настала моя черга, мене

мало не знудило. Але знаєте що? Якщо ви добре його просмажите і якщо ви досить голодні, то стає легше. У цьому і є справжній секрет виживання: якщо ви сильні духом, ви здатні на все. Ось такий урок черв'яка. І пам'ятайте: посміхайтесь, навіть якщо іде дощ. Це другий найважливіший урок. Тому не сидіть вдома, досліджуйте!

ЩО ТАКЕ АТОМИ?

Маркус Чаун, автор книжок про космос і Всесвіт

Атоми — це будівельні блоки, з яких складається усе: я, ви, дерева і навіть повітря, яким ми дихаємо. Атоми неможливо побачити, тому що вони дуже маленькі. Щоб обвести крапку наприкінці цього речення, знадобиться десять мільйонів атомів, викладених один біля одного. Проте, якби ви могли бачити атом, ви б точно помітили щось дивне. Вони майже нічого не містять у собі. У центрі атома — крихітний шматок матерії, який називається ядро. Навколо нього обертаються, як планети навколо сонця, ще дрібніші частинки матерії, електрони. Між ядром і електронами досить багато порожнього простору. Це означає, що ми з вами — оскільки складаємося з атомів — в основному є порожнім простором. Насправді всередині атомів настільки багато порожнього простору, що коли вичавити весь порожній простір із усіх людей на планеті,

то вони стали б розміром як шматочок цукру. Уявіть собі: уся людська раса стиснута до розмірів шматка цукру. Майте на увазі, це буде дуже важкий шматок.

Іще одна річ про атоми. Існує 92 види атомів (плюс кілька видів, які винайшли вчені, але вони не існують у природі). І так само, як коли б ви зібрали різні комбінації з конструктора «Лего» (ви можете зробити будинок, собаку чи човен), атоми можуть поєднуватися в різних комбінаціях, створюючи троянду, дерево чи новонароджене дитя. Усі ми — атомні комбінації. Ми не схожі одне на одного, тому що ми — різні комбінації.

ЧИ ІСНУЮТЬ ІНОПЛАНЕТЯНИ?

Доктор Сет Шостак, астроном

У дитинстві я іноді дивився на всіяне зірками небо і замислювався: «Чи є там там хтось?»

Сьогодні інопланетян — розумних істот, які прилітають з планет, про які ми ніколи не чули, — можна побачити у багатьох фільмах та телевізійних шоу. Інопланетяни, здається, повсюди. Але не все, що ми бачимо у фільмах чи телепрограмах, правда. То що ж вчені говорять про інопланетян? Вони існують?

Відповідь: ми ще не знаємо.

Більшість вчених вважає, що, можливо, десь є справжні інопланетяни. Адже Всесвіт надзвичайно великий. Ми живемо в галактиці, яка має назву Чумацький Шлях. Це дуже велика група зірок, і вважається, що в ній близько тисячі мільярдів планет. Окрім того, є ще принаймні сто мільярдів інших галактик, які ми можемо спостерігати у телескоп. Тож у видимому нам Всесвіті приблизно стільки ж планет, скільки піщинок на всіх пляжах Землі.

Коли є стільки місць, де можуть жити інопланетяни, краще вірити, що вони все-таки існують.

Як ми можемо їх знайти? Деякі люди вважають, що відвідувачі з інших планет прилітають з космосу і літають небом у тарілках. Це було б дуже цікаво, але більшість вчених вважає, що це неправда. Чому? Тому що заяви про тарілку непереконливі. Коли ви бачите світло у небі, там може бути будь-що. Наприклад, ви могли побачити літак, повітряну кулю чи орбітальний супутник. Перш ніж повірити, що будь-які з тих таємничих вогнів — кораблі з інших планет, вчені вимагають кращих доказів.

Іще одним способом знайти інопланетян є використання великих антен, щоб спробувати підхопити радіосигнали, які надходять із далекого космосу. Якби ми могли почути трансляцію з іншої планети, ми б знали, що там хтось є. Моя робота — шукати такі сигнали, і поки що я не чув жодного вигуку інопланетян. Але ми лише почали пошук. Я гадаю, до 2050 року ми знайдемо сигнал.

Тоді ми й дізнаємося відповідь на запитання: «Чи існують інопланетяни?» І відповідь буде: «Так».

ЧОМУ КРОВ ЧЕРВОНА, А НЕ БЛАКИТНА?

Доктор Крістіан Джессен, лікар і диктор

Ви, можливо, чули, що у королів і королев блакитна кров. Було б кумедно, але, боюся, це неправда. Ні в кого немає блакитної крові. Вона в усіх червона.

Я знаю, що коли уважно подивитися на вени на руках, то здається, що в них міститься блакитна кров. Але так лише тому, що вени розташовані дуже близько до поверхні шкіри і шкіра пропускає тільки деякі кольори — тому кров здається синьою ззовні. Та все ж кров у венах червона.

Що надає крові червоного кольору? Дуже важлива хімічна речовина, яка називається гемоглобін. Вона переносить кисень із легень по всьому тілу, даючи тобі енергію, щоб рухатися.

Хоча кров і не буває блакитною, гемоглобін все ж може трохи змінити її колір. Якщо в тілі багато кисню, гемоглобін зробить колір крові яскраво-червоним. Якщо ти бігаєш і граєш, твоє тіло використовує більше кисню, кров стає темно-червоною і швидко перекачується назад у легені, щоб отримати більше кисню.

ЗМІСТ

Від укладача	9
Велика подяка	12
Чи існують недосліджені тварини?	15
Чи можна з'їсти черв'яка?	16
Що таке атоми?	17
Чи існують інопланетяни?	18
Чому кров червона, а не блакитна?	20
Як довго триватиме подорож бігом навколо світу?	21
Чому дорослі все вирішують?	22
З чого створені сни?	24
Чому ми говоримо різними мовами?	25
Чому вимерли саме динозаври?	27
Чому існує музика?	29
Звідки береться вітер?	30
Як рослини і дерева виростають із маленької насінини?	32
Чому торти такі смачні?	33
Чому мавпи полюбляють банани?	35
Чи є на світі потужніша річ, ніж людський мозок?	36
Що таке глобальне потепління?	38
Чому я гикаю?	40
Чому космос такий блискучий?	41
Чому тварини не розмовляють так само, як ми?	43
Як працюють автомобілі?	45

Чому я не можу себе полоскотати?	47
Як письменники створюють своїх героїв?.....	49
Чому планети круглі?.....	50
Кому належав перший домашній улюбленець?	52
Чи може бджола вжалити бджолу?.....	54
Чому ми готуємо їжу?	55
Як займатися спортом після програшу?	57
Чому ми ходимо в туалет?	59
Чому люди воюють?	61
Чому леви ричать?	62
Чому ми користуємося грошима?.....	64
Навіщо слону хобот?	65
Хто написав першу книжку?	67
Як дерева виробляють повітря, яким ми дихаємо?	68
Чому деякі люди злі?.....	70
Якщо Всесвіт утворився з нічого, то як він став чимось?.....	71
Чому в людей різний колір шкіри?	73
Чи можуть Північний та Південний полюси коли-небудь розтанути?	74
Чому Сонце таке гаряче?	76
Звідки пішло добро?	78
Якій тварині найбільше загрожує зникнення?	79
Чому жінки народжують дітей, а чоловіки — ні?	80
Чому у вікторіанські часи діти робили всю роботу?	82
Що таке гравітація і чому її немає в космосі?	84
Чому ми не можемо жити вічно?	85
Чому у тварин, які літають (крім кажанів), є пір'я?	86
Як вода потрапляє у хмари, щоб пішов дощ?.....	88
Чому мій мозок керує мною?	90
Чи правда, що всі ми — брати і сестри?	92
Звідки шеф-кухарі беруть ідеї для рецептів?	94
Звідки відомо, що всі сніжинки різні?	96
Чому час пливе так повільно, коли хочеться, щоб він минав швидше?.....	98
Хто перший виготовив металеву річ?.....	100
Чому небо синє?	102

Як бульбашки потрапляють у газовані напої?	103
Як спортсмени концентруються, коли глядачі шумлять?	104
Чи є щось спільне у мавп і курчат?.....	106
Як люди навчилися писати?.....	107
Чому вчені можуть бачити мікроби, а я ні?	110
Чому місяць змінює форму?.....	112
Що треба робити, щоб потрапити на Олімпійські ігри?.....	114
Чи їдять люди левів і полярних ведмедів?	114
Чи правда, що числа не закінчуються?	116
Звідки з'явилося перше насіння?	117
Хто був першим художником?.....	119
Чому Гай Фокс такий лихий?	120
З чого я зроблений?	122
Чому пінгвіни живуть на Південному полюсі, а не на Північному?.....	124
Яка тварина найсильніша?.....	126
Як літають літаки?	127
Хто дав назви всім містам?	129
Чому вода мокра?.....	130
Хто винайшов шоколад?	132
Чи забруднюють корови повітря?	133
Чи правда, що цукор шкідливий?	135
Який би я мав вигляд, якби не мав скелета?	137
Звідки письменники беруть ідеї для книжок?.....	139
Чому в чоловіків росте борода, а в жінок — ні?.....	141
Чому небо вночі темне?	142
Як збудували єгипетські піраміди?	144
Що треба робити, коли не знаєш, що малювати?.....	145
Чи правда, що Александру Македонському подобалися жаби?.....	146
Як працює електрика?.....	148
З чого зроблені кістки?	150
Що робити, коли ти у човні без їжі й води?	152
Як кішка завжди знаходить дорогу додому?	153

Що у Землі всередині?	155
Як далеко космос?	157
Скільки у світі видів жуків?	159
Хто такий Бог?	160
Як виникає блискавка?	164
Чому деякі люди вищі, ніж решта?	167
Чому сеча жовта?	168
Якою була найбільша битва, в якій воювали римляни?	170
Чому мені буває нудно?	173
Правда, що в роті живуть монстри, які називаються бактерії?	174
Чому ми спимо вночі?	176
Чи зможемо ми коли-небудь повернутися в минуле?	179
Як загорається полум'я?	180
Чому ми живемо в різних країнах, а не в одній?	183
Що робить мене таким, який я є?	185
Якщо корова не пукатиме цілий рік, а потім один раз дуже сильно пукне, вона зможе полетіти в космос?	189
Чи можливо уві сні відчути щось таке, що ніколи не відчував у житті?	191
Чому море солоне?	192
Як Мікеланджело став таким відомим?	194
Для чого потрібен Інтернет?	196
Як ми захоуємось?	197
Якщо розплутати мій шлунок, якої він буде довжини?	201
Чому я завжди сварюся з братом і сестрою?	203
Навіщо потрібна абетка?	205
Відколи люди користуються рецептами?	207
Із чого зроблені веселки?	209
Чому Місяць сяє?	210
Звідки беруться океани?	212
Чому равлики мають мушлю, а слимаки — ні?	214
Те, що не увійшло до книжки!	216
Автори	228

Видання для організації дозвілля

**Чи може бджола вжалити бджолу?
Серйозні питання від маленьких людей,
на які відповідають великі люди**

Укладач Джемма Елвін Гарріс

Керівник проекту *З. О. Бакуменко*
Завідувач редакції *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *В. А. Демус*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *Т. М. Новаченко*

Підписано до друку 13.05.2016. Формат 143 x 180.
Папір офсетний. Гарнітура «TextBook».
Наклад 10 000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
Надсилається безплатний каталог

***Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці***

e-mail: publish@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Чи може бджола вжалити бджолу? Серйозні питання від ма-
458 **леньких людей, на які відповідають великі люди / укл. Джемма**
Елвін Гарріс ; пер. з англ. Ю. Гриценко, В. Бондар. — Харків :
Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 256 с.

ISBN 978-617-12-0858-2 (укр.)

ISBN 978-0-571-28851-9 (англ.)

Маленькі чомучки широко розплющеними очима дивляться на цей світ, не мають упереджень, а єдині авторитети для них — батьки. Саме до них адресовані численні дитячі питання. Тому для батьків ця книжка буде справжнім скарбом: з її допомогою дорослі зможуть відповісти на будь-яке запитання своїх невгамовних нащадків. Прості, зрозумілі, веселі відповіді на 100 найнесподіваніших запитань — це не «найпростіша версія правди», яку зазвичай чують діти. Це відповіді дослідників, письменників, філософів, спортсменів, мандрівників, які разом з дитиною розмірковують над загадками Всесвіту, історії, людського тіла й душі, не відцуравшись навіть запитань, як пукають корови, чому вода мокра і чи може бджола вжалити бджолу.

УДК 821.111
ББК 84(4Вел)